בס"ד

פרשת תולדות תשפ"ז

אודה לשמו

ארבעה חלקי שלחן ערוך בפרשה

יורה דעה

לעילוי נשמת רבינו עובדיה יוסף בן גורג'יה ת.נ.צ.ב.ה

ויבז עשיו וגו'

הלואה ברבית לחפשים בזמן הזה

בגמרא בקידושין שעשיו הרשע היה דין של ישראל מומר. ובש"ע יו"ד קנט כתוב שהתורה רק אסרה להלוות בריבית לאחיך לא למומר דבעירובין סט: מבואר דמומר לכל התורה כולה דינו כגוי. ובשמלה חדשה סימן ב כ' דכל שהועד עליו שעובר לתאוותו על כל עבירות הבאות לידו ואף ע"פ שאינו כופר בעיקר שנזהר הוא מע"ז ומחילול שבת מ"מ כיון שנראה שפרק ממנו עול כל המצות דינו כנכרי ונלע"ד שאם ראוהו עובר במזיד על שלש עבירות מפורסמות שהעולם נזהרין בהם כגון אכל נבילה ולבש שעטנז דאורייתא והקיף פאת ראשו הוה חזקה לכולהו ואמרינן מסתמא פרק ממנו עול המצות כולן עכ"ל. ובהליכות עולם (ח"ח עמ. ו) כ' שהמחלל שבת בפרהסיא בין להכעיס בין לתיאבון מותר להלוות לו מעות ברבית שנאמר וחי אחיך עמך יצא זה שאינו אחיך במצות וכ"ש אם הוא כופר בעיקר שמותר להלוותו ברבית. ובהערות כ' בשם הרא"ם דאע"פ שאמרו בסנהדרין דף מד ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא זה דוקא לענין קידושין דלא כתיב בהו אחוה אבל לענין רבית כתיב בהו אחוה וזה יצא מכלל אחוה. ע"כ והטעם משום שלא יתכן שהקהילה היהודית לוה ברבית למומר ומלוה לו בחנם כי לא ישאר לקהילה כלום תוך זמן קצר. לכן מרן פסק כר"ת רמב"ן וריטב"א דמותר להלוות למומר ברבית ולא חישינן לזרעא מעליא דמשורש נחש יצא צפע. ולא דמי למסור שאסור לאבד ממונו דבערך שי כ' דמכיון דפורע מדעתו ושכר מעותיו נוטל אין זה איבוד ממון. [ואף שבב"י כ' דלרמב"ם אסור להלוות לקראים] הרדב"ז כ' דקראים דהאידנא חזר להיות כהטועים הראשונים דהם כופרים בכהת"כ אפילו לדעת הרמב"ם. ואף שהבא"ח כ' דוקא מומר שיצא מן הכלל דינו כעכו"ם כ' רבינו ביבי"א (אה"ע ט:לו) דגם מחלל שבת בפרהסיא דינו כעכו"ם דהב"י (אה"ע ס"ס קכג) כ' דמחלל שבת בפרהסיא דכ' גט הגט בטל דאינו כותב לשמה אלא אדעתיה דנפשיה. ולטעם הגאונים אין למחלל שבת בפרהסיא זיקת יבם אע"פ שלא המיר דתו דכתיב אחים יחדיו [ולגבי ריבית כ' הטור אחיך ממעט זה שאינו אחיך במצוות לפיכך] אין חילוק בין מומר ע"י כומר לפוקר וקומיניסט שבמדינות רוסיה ובשעה"ד ובמקום עיגון יש לסמוך על הגאונים לפוטרה ללא יבום עכ"ל. וכ' רבינו (הל"ע ח"ח עמ. יא) דאם אפשר לעשות הדבר בדרך מקח דמדרבנן עדיף טפי מכיון שיש אוסרים והרמ"א פסק כרש"י דאסור להלוות למומר ברבית ובדעת מרן כ' הב"ח דדוקא מומר שיצא מן הכלל וגם בש"ע הגר"ז החמיר במין שעובר עבירה להכעיס דכיון דלא נטמע בין העכו"ם אסור להלוותו בריבית שמא יצא ממנו זרע טוב ויירשנו וא"צ לומר למחלל שבתות., מ"מ למעשה רבנו הורה ליראי"ש שהלוה ברבית למחלל שבת בפרהסיא שא"צ להחזיר הריבית בפרט שכבר גבה הרבית וליכא עשה דוחי אחיך להחזיר לו הרבית וספק ממון לקולא כמ"ש הש"ך בסוף הלכות רבית. ואף שי"א דלא חשיב למומר לכהת"כ אא"כ נתקבלה עדות בפניו ובפני ב"ד (ע' יבי"א יו"ד א:יא, ב:י). ובבנין ציון כ' להקל בפושעי ישראל של זמנינו דחשיבי כתינוק שנשבה יש להקל לגבי מגע יינם. והא ודאי לא שייך כל זה במומרים לחלל שבת שבארץ הקודש אשר בעוה"ר באו פריצים ויחללוה ברגל גאוה בשבת בראש כל חוצות והמוכיחם דמו בראשו ח"ו ואלו ודאי שדינם כעכו"ם לכל דבר ואין להקל בהם כלל עכ"ל דרבינו ס"ל שמומר לחלל שבת באה"ק גרע מבני הקראים שמאמינים בה' ובתורה שבכתב אלא שחונכו בטעות ולא למדו מסורת התורה שבעל פה. כמ"ש ביבי"א (ח:יב) בשם הרדב"ז (ב:תשצו) שהרמב"ם דיבר על הקראים בזמנו שהיו מכבדים אותנו ולא היו מלעיגים על חכמי ישראל רק שהלכו אחר טעותם כמו שחינכו אותם אבותיהם.

אבן העזר

"ויהי כי ארכו הימים"

האם בהצהרה ואריכות ימים נוצר חזקה של אימות מצב וסוקלים על חזקה כזו?

יצחק ורבקה אבינו נהגו זמן רב כאח ואחות בגרר אבל כשנמצאו מצחקים האמינו להם שנשואים כי נתנו אמתלא שמחמת פקו"נ הצטרכו לזה והועיל האמתלא להתירם זל"ז בגרר אף שיצחק אבינו הצהיר קודם לכן אחותי היא.

וק"ק ממ"ש ברמב"ם (אסו"ב א:כ) שמי שהוחזק בשאר בשר כגון שהוחזק שאחותו אע"פ שאין ראיה ברורה שזו אחותו לוקה אם בא עליה.

החתם סופר בסימן עו תירץ שיצחק אבינו לא היה צריך אפילו אמתלא כי ההרגל להכחיש שאין זו אשתו אלא אחותו בהצהרות כאלו כדי להציל עצמו דמקום סכנה אין הגדה. תדע שהעובר בבית המוכס ואומר שזה בני נאמן אח"כ לומר שזה עבדו ורצה להפטר ממס והחזקה מעיקרא לא התחזק וא"צ אפילו אמתלא. [ולפי"ז אפילו אם לוקח יותר מלי יום עד שיפטר מהמס גם נאמן ואפשר אפילו אם עשה מעשה עבדות להחזיק את שקרו כדי שיפטר מהמס אם א"א בענין אחר או שבכה"ג אסור לשקר עד כדי כך ורק מותר לשנות] וכן שיש קטטה בין איש ואשתו ואומרת שטמאה ואח"כ שוכבת בחיקו משמע מהרמ"א ביורה דעה בהלכות נדה שא"צ אפילו אמתלא כי אין הגדה בשעת כעס והוא והיא יודעים שלא אמרה כן אלא מחמת קטטה.

ובאמת מהבבלי אין קושיא דלא מצינו בבבלי

חושן משפט

" בגדי עשיו החמודות "

יל"ע איך היה מותר ליעקב אבינו לשאול את בגדי עשיו שלא מדעתו. ונראה מרש"י שבגדי עשיו החמודות הופקדו אצל אמו וכנראה היה לה דין אפוטרופוס לעשות הטוב בעיניה דמבואר בגמרא שבן שמוסר לאימו שלא נעשית שומר בסתם. ולכן הותר לה להשאילן ליעקב כפי הבנתה וכיון וכשאמרה עלי קללתך בני הותר ליעקב להשתמש בהם כי היא נטלה אחריות על זה. ובאופן שהבעלים נמצאים רשאי השואל להשאיל. ובבגד זה מסתמא לא היה יעקב אבינו יוצא לשדה מחשש צידה ביום טוב שהרי מבואר בדעת זקנים שחיות שראו את הבגד הזה היו נתפסים ולכן לא חששה שיעקב יצא מרשותה עם הבגד. ורבקה אמו של עשיו היתה נושאת ונותנת בעסקי עשיו ולכן היה לה סמכות להשאיל את בגדי עשיו. א"נ עשיו היה סמוך על שלחן אביו ומציאת בנו לאביו. תדע דכתיב צודה "לי" ציד דהיינו שכל מעשה ידי עשיו שייכים ליצחק שעשה כן בשליחותו ולכן גם בגדי עשיו שכבשם מנמרוד שייכים לאביו. ורבקה נושאת ונותנת בנכסי יצחק ולכן היה לה סמכות להשאילם ליעקב אבינו כרצון יצחק שהסכים וגם ברוך יהיה. ע"י"ל שקנאם יעקב בשינוי רשות שהרי עשיו גזלם מנמרוד ונמרוד ירש מכנען שירש מחם שגזלן מנח וקי"ל שרשות מוריש לאו שינוי רשות וכן הנוטל לאו שינוי רשות. וא"כ בשעה שהלבישה רבקה קנה יעקב הבגד ביאוש ושינוי רשות. ושמעתי מהגאון הר' ברוך שרגא שליט"א ע"פ הזוה"ק שכיון שהבגדים היו שייכים לאדם הראשון ויעקב אבינו קרוי אדם דזאת התורה אדם כי ימות באהל ויעקב איש תם יושב אהלים קנה החמודות בחמדת התורה ודיליה הוי.

אמתלא במקום סכנה

שסוקלים על החזקות אלא בהנהגה. ולפי זה דוקא הוחזק כאחותו באופן שדרו ביחד תחת גג אחד כאח ואחות שהיה להם אותו אב ואם. אבל זוג שבאו ממדינת הים והצהירו שהם אח ואחות אין שום חזקה שמי שאומר שאחותי היא שזו קרובתו ולכן יש לומר דבכה"ג מועיל אמתלא אפילו אחר שארכו הימים ומה שאמר אחותי היא אינו חייב אלא משום הודאת בע"ד וכל שלא הודה בב"ד מועיל אמתלא כדמצינו שיכול להשטות או לטעון שלא להשביע הודה. דאין מחזיקין יחוסו ע"פ הודאת עצמו כמו שאין כהן שאומר שהוא כהן עולה לתורה.

לכן י"ל שמה שכתוב בקידושין שסוקלים על החזקות ה"מ דומיא דבן שכרוך אחר אמו התנהגות זו שכרוך אחריה יוצר החזקה ואין ההצהרה יוצר חזקה שהוא בנה וכן איש ואשה שמגדלים תינוק בבית חזקה שזה בניהם דההתנהגות שמגדלים לא הצהרתם יוצר החזקה וכן נדה שלובשת בגדי נדותה בפני השכנות ומתנהגת כנדה לגבי טהרות חזקה שהיא כנדה.

אבל אין שום התנהגות של יצחק אבינו עם רבקה מורה חזקה שהיא אחותו ולא אשתו ולכן כל שמפרש דבריו שאחותו שמותרת לו שפיר דמי.

ולפ"ז מש"כ מרן (אה"ע יח) מי שהוחזק בשאר בשר וכו' ומקורו ברמב"ם כגון שהוחזק שזו אחותו [או בתו או אמו] יל"ע במאי הוחזק שאחותו. דבשלמא איש ואשתו שחיים יחד בעיר ל' יום כיון שמתנהגים כזוג סוקלים על החזקה.

ואפשר שאח ואחות רק מותרים להתייחד לזמן קצר הוי הנהגה בזה שמתייחדים וראיה שזו אחותו או שמותרים בנגיעה שלא דרך חיבה וכדומה. אבל בהצהרה בעלמא ושהעולם מאמינים להם משעת הצהרה אין לנו מקור דבכה"ג סוקלים על החזקות. לכן בגרר דלא נאסרו בני נח ביחוד מעולם לא נוצר חזקה שיצחק ורבקה אח ואחות.

אבל י"א שבהצהרה שקרובתו ובצירוף ל' יום שמאמינים לו שהיא אחותו נוצר חזקה שהיא אחותו. ואפשר שיליף המקור לזה מהתורה שבכה"ג סוקלים או מלקין על החזקות מרבותא ויהי כי ארכו הימים. ויליף מלשון הש"ס כרוך על כתפה דהוי הצהרה ואח"כ כתיב וגדלתו דהיינו שלשים יום דהיינו דבעינן הצהרה והנהגה.

ושיעור ל' יום למד מב"ב קסז: שכל שהוחזק שמו ל' יום אין חוששין לשני יוסף בן שמעון ומגורשת. אבל יש לדחות שהתם א"צ לחוש לריעותא אחר תקופה אבל אין יוצרים חזקה אחר ל' יום. כלומר אריכות הזמן יכול לבטל חששות אבל ליצור חלות על ידי הצהרה ואריכות זמן מנא לן. וכנראה סמכו על הירושלמי דאמר ר' יוחנן עד ל' יום.

בל"נ השיעור בשבת קודש

בק"ק נר יוסף ברמת שלמה 14:30

מקבלים אברכים לכולל עש"ק בק"ק נר יוסף

להנצחות או תגובות: torahdaf@gmail.com

אורח חיים

האם מותר לומר שלום לאדם שאין חובש כיפה מחשש שיחזיר לו שלום בגילוי ראש? יצחק אבינו ניהל שיחות עם אבימלך ועשיו. והנה דעת עולא שאסור ליתן שלום לחבירו בבית המרחץ משום ששם ה' נקרא שלום ואוסר לומר דברים שבקדושה בבית המרחץ (שבת י:) הרמב"ם השמיט את הדין הזה. הב"ח כתבו משום שמסקנת הש"ס שמותר לומר שלום כדמוכח מברכות דף יז. שרבי יוחנן בן זכאי הקדים שלום אפילו לנכרי בשוק. וע' בר"ן ושו"ת הרא"ש (ג:טו) דנחלקו אם שלום כינוי או שם מיוחד. אבל הרא"ש פסק כעולא אף שס"ל ששלום כינוי. לכן מרן הש"ע (או"ח סימן צא וסימן רו) פסק כמימרא דעולא (שבת י:) דאסור לומר שלום בבית המרחץ ואסור להזכיר שם ה' בראש מגולה. ומ"מ לא פסק מרן בהדיא דאסור להזכיר שם שלו' בראש מגולה דנהי דאסר לאומרו בבית המרחץ מ"מ אין לו דין של שם ה' ממש כדמוכח מהרא"ש דס"ל דשלו' כינוי ואעפ"כ הביא מימרא דעולא להלכה. וביאר השפת אמת דהחומרא לומר שלום במקום המטונף אע"ג דהוי כינוי מכיון דתקנו לשאול בשלום חבירו בשם. וע' בפהמ"ש כלומר בשם שלום במקום להזכיר את שם ה' ממש א"כ אמירת שלום הוי כהזכרת שמו יתברך יותר משאר כינוין. וע' פ"ת (יו"ד רעו:כח). ובאגמ"מ (או"ח ד:מ:כד) כ' שיש להמנע ליתן שלו' לגלוי ראש אלא דכיון דהאידנא אין מתכונים לשמו של ה' אלא על מציאות השלום במקום חשש קפידא לא חייב להחמיר ומ"מ כשיכול לומר בצורה אחרת כגון מה נשמע וכיו"ב יש להחמיר ע"כ. ב. ונראה דכתיבת שלום אין בו הזכרת שם. ולפ"ז אפשר לכתוב אגרת שלומים אף שידוע שהקוראו אינו חובש כיפה. גם לענין אמירת שלום נראה דבמקום חשש קפידא ואיבה לכאו' כיון דמדינא י"א שליכא איסור בגילוי ראש אלא מדה טובה ולכאו' לא מצינו לפני עוור גבי מדות דאלת"ה איך יתן ממון לחומד ממון או אוכל לבעל תאוה וכן כיוצא בזה ואע"ג שאסור ליצור תאוה כגון המכה בנו גדול עובר בלפני עוור(ע' מו"ק יז. וחזו"א שביעית יב:ט) לא דמי דההכאה לא תעשה דמכה אביו משא"כ הכא. אח"כ מצאתי שנחלקו האחרונים בלפני עוור במדות וע' בספר משפט שלום (טוויל) באריכות. ונראה החילוק כמש"כ שליצור תאוה אסור אבל לתת לבעל תאוה אין איסור. לכן הכא כיון דפותח בשלום והדרך להחזיר שלום הוי כיצירת התאוה ובכלל לפני עוור.ג. ביבי"א (ו:טו:ח) התיר דיש ס"ס אע"פ שכל ספק בפנ"ע נגד מרן הש"ע אפשר שבס"ס יודה מרן בדרבנן להקל. ומסוף דבריו משמע דבזה"ז דרבים עמי הארץ ואין לך צורך גדול מזה לקרבם לתורה ובהמנעות השלום יש לחוש משום איבה לכן העיקר להתיר ע"כ. ובאוצרות יוסף להרב דוד יוסף שליט"א התיר אפילו ללא צורך גדול עי"ש. ומ"מ נראה דהעיקר לדינא לכתחלה כהאג"מ דאין להכניס עצמו לס"ס לכתחלה בפרט שכל ספק נגד מרן הש"ע. וצא ולמד ממש"כ בברכ"י (קנו:א) שהאר"י ז"ל היה מסתכל סביבו אם היה במקום נקי וטהור ואז היה משיב "עליכם שלום" ואם היה מקום מטונף היה משיב "ברכה וטובה". ע"כ לכן העיקר כאג"מ בפרט היום שאפשר לפתוח ולהשיב "מה נשמע" וכיו"ב והוי כדבר שיש לו מתירים דכשתאמרנו באיסור תאמרנו בהיתר.ד. ברם נידון האג"מ והאר"י ז"ל היה שלא במקום איבה עי"ש. ומ"מ איתא בספר חסידים (נא) דיש למעט בשאלת שלו' לרשע אם לא מפני דרכי שלום. וכ"ש אם הוא מפורסם לרשע כדכתיב אין שלו' אמר ה' לרשעים ואף דבמהר"ל דקאי על נפש הרשעים לאחר מיתה כמבואר בשבת דף קנא: מוכח מזוה"ק וישלח דאסור להקדים שלום לרשע בעולם הזה. וביבי"א דחק לתרץ דהזוה"ק קאי בזמן שיד ישראל תקיפה אבל בזה"ז מותר להחניף לרשעים כדמצינו דריב"ז הקדים שלו' לגוי משום דרכי שלו'. ועוד לפמש"כ החזו"א דהאידנא כולהו קודם התראה וקודם תוכחה דאין לנו רשות לשונאם ע"כ ברם בזוה"ק דן שם גם בפגישת יעקב ועשיו ולא חילק בין יד ישראל תקיפה וצ"ל שהיבי"א ס"ל דבאותה שעה שניצח המלאך יד ישראל תקיפה כמבואר בנביא וצ"ע.